

Професор д-р Александър Балабанов
Георги Михайлов

Между двете световни войни сред културните дейци най-популярна, а може би и най-живописна беше фигурата на Александър Балабанов. Знаеха го по цяла България и когато някъде изнасяше сказка (тогава беше времето на сказките, които се ценяха тъй, както едно театрално представление) – то беше събитие. За известността му спомагаше и неговата фигура: нисък, широкоплещест и набит, пълен, но не прекалено, лице широко, уста широка с добре изразени устни, нос сплескан, чело високо и хубаво, но скрито под буйна, подстригана като калпак, рошава (дори когато беше вчесана) коса, върху която беше кацнала сравнително малка за нея шапка. Стараеше се да пази дрехите си, без да успява; понякога дори биваше елегантен. Походката му обикновено беше устремна, а когато говореше, говореше с темперамент, който можеше да премине в буйност. Има един негов портрет от проф. Симеон Велков, представен като хабилитационна работа за конкурса по избирането на Велков за професор в Художествената академия, сега в Националната художествена галерия в София – може би най-верния му портрет от 30-те години, където Балабанов е представен с подчертано червено лице – „нарисувал ме като тухла“, – която червенина често се усещаше несъзнателно като нещо характерно. Очите му бяха малки за лицето и дори когато спяха, бяха будни, а пък какви бяха, когато не спеше! Като кон заемаха, според настроението му, различните цветове на дъгата. Бяха проникващи и гледаха и навън, и навътре. Пред тях нищо не можеше да се скрие и с тях Балабанов говореше еднакво добре, както и със словото си, и то доколкото искаше или не искаше. Въпреки изключително общителната му природа никой не можа да проникне в него, ако той не го допуснеше или доколкото го допуснеше.

Тази фигура предизвикваше любопитство, такова любопитство, което чакаше да му разкрие и сам човек не знае какво, но нещо голямо и различно от това, което да му даде друг не по-малко истински интелект. Затова го познаваха и обикновените хора, а го чувствуваха като стар познайник и такива, които не го бяха и виждали. За него се носеха и безобидни, и хапливи вицове, беше станал герой на особен вид малък фолклор и най-естествено беше да бъде схващан често външно, дори от по-сериозни хора. На него се гледаше и за него се говореше като за „оригинал“. През 1934 г. беше отпразнуван шумно в Народния театър – като голямо събитие – неговият юбилей, който беше последван от покани отвсякъде, без той да успее да се отзове на всички. Точно през тази година му станах студент и оттогава до края на живота му останахме близки. Особено след смъртта му съм мислил за него и съм се мъчил да го обема като личност в основните й качества, но все нещо не е пасвало или е противоречало на друго, а в същото време го е допълвало органически. И затова за Балабанов може да се мисли като за различни личности, но все пак те са едно цяло, от което никоя страна не може да се отстрани – Балабанов е нещо неповторимо като явление.

В Балабановия юбилеен сборник има една скица от проф. Димитър Михалчев, „За Александър Балабанов – човека с две лица“. Сега би изглеждало странно, че е поместена именно в един юбилеен сборник. До много от казаното там след премисляне по разни поводи и случаи съм достигнал и аз сам. Михалчев го определя –

импресионистично и за да бъде добре разбран, схематично, в добрия смисъл, с една откровеност, ласкателна за Балабанов – като човек „раздвоен, двояк, човек с две души“. Това определение на две противоположности е право, но все пак не трябва да се схваща дословно – зад него се крие сложна гама на човек със сто лица! Ще ми се да цитирам най-характерния пасаж: „Наблюдавал съм го отблизо и отдалеко – от четвърт век насам. Имам впечатлението, че Балабанов е едно всякога двулично същество. Искам да кажа: природно раздвоено, във всяко време с две лица (разредка на Михалчев). Пред нас е една „диалектична натура“ *par excellence*: бидейки А, той е същевременно *pop* А.“ Който е познавал по-самостоятелно Балабанов, ще забележи, че в тези думи има и много коварство – самите те да са едновременно и А, и *pop* А, защото Михалчев в случая мисли за Балабанов и като за „двулично“ същество, и като за човек с „две лица“, но не с обидна помисъл, а с приятелска ирония. Но в тази скица е открито понякога само „едното лице“. А и не може другояче. Но както и да е, ние не пишем за Михалчев, а за Балабанов.

Но и сам Балабанов така се схващаше още от млад, като човек на контрастите, на висините и ада – ето неговата „Автобиография“ от 1906 г., вярна и сега като автоепитафия:

И мраз,
и жар;
и роб,
и цар;
и гроб,
и ден;
и лъв,
и мек –
за всеки час!
Такъв
човек
съм аз.

Казваше – навеждаше глава и разтваряше рошавата си коса, за да покаже черепа си, – че бил заченат като близнаци, но се бил съединил в едно.

За Балабанов не може да се пише като за други: роден там и там, написал това и това, умрял тогава. Някак трябва и тук да се постъпи „по балабановски“, но дали ще се успее! И все пак – Александър Балабанов е роден на 18/30 януари 1879 г., когато част от България е вече свободна, а родното му място Щип е останало под робство. Там обаче още живее и дее, както би казал сам Балабанов, възрожденският дух и той оставя у Балабанов не само силен отпечатък – той продължи да живее и дее у него. На 14-годишна възраст идва в София, където свободата е създавала вече нова атмосфера, и се записва в класическия отдел на I мъжка гимназия, който – след големи лишения – завършва през 1898 г. Още тук, като ученик, той намира своя верен път – класическата древност, и въпреки всички отклонения – а и отклонения ли бяха? – и съблазни той не го напусна до края на живота си. И затова отива да следва филология, пак класическа (като стипендиант в Германия, след конкурс), която завършва в Ерланген през 1904 г. с научната степен доктор по философия. Завърнал се в България, той е няколко години

гимназиален учител по класическите езици, след това, през 1907 г., е за кратко време драматург в Народния театър, а през 1908 г. започва университетската му кариера: първоначално е избран за хоноруван, а през 1912 г. за редовен доцент по класическа литература при катедрата по сравнителна литературна история в Софийския университет. През 1917 г. е повишен вече в извънреден професор (един вид професор при катедра), а когато през 1921 г. беше създадена специалността класическа филология, той зае катедрата по старогръцка филология и стана директор на института по класическа филология. На този пост остана до 1950 г., когато поради напреднала възраст и лошо здраве премина в пенсия. С разклатено здраве – обичаше да казва, че в него са дошли на конгрес всички болести, – той премина последните си години почти самотно, все повече вгълбен в себе си, в много случаи огорчен, дори от най-близки, често с овлажнели не от старостта очи. След този пълнокръвен живот между хората самотата беше убийствена за него. Почина на 77-годишна възраст в един студен, неприветлив 30 ноември на 1955 г., а на 1 декември се извърши погребението му. В деня и през нощта преди това беше изложен във фойето към аулата на Ректората, което тогава за пръв път послужи за тази цел. През нощта при него остана само брат му Никола Балабанов, артист в Народния театър, а гробът му е до този на приятеля му Елин Пелин.

За Александър Балабанов сега малцина от по-новото поколение знаят. А и тези, които знаят, не могат да си дадат сметка какъв кипеж имаше у него и около него навремето. Не останаха и много от тези по-стари и по-млади негови съвременници, които го познаваха по-отблизо. Веднъж – беше вече доста болен физически и страдащ душевно и не излизаше от стаята – брат му Кольо, както седеше на стола, изрече гласно края на свой вътрешен монолог: „Ех, бате, ти ще умреш. И какво ще кажат хората? Беше една интересна личност.“ Младите ще съдят само по писанията му и дано не открият в него само „интересна личност“! А и писанията му не са събрани изцяло. Доскоро имаше нещо посъбрано в юбилейния му сборник „Из един живот“. Там е поместена една „историко-библиографска скица“, озаглавена „Литературната дейност на Александър Балабанов“, от Тодор Боров, която по самите думи на автора не е пълна, но е все пак достатъчна поне за главното. Напоследък именно проф. Тодор Боров публикува два тома с негови студии, статии, пътеписи, писма, издание на „Български писател“, 1976 и 1978 г., но и това все пак не е всичко – още неща има да се издирят и проф. Боров мисли за трети том. По това наследство главно вече ще се съди за Балабанов, но колко много губи то, когато не се познава живият Балабанов, който именно е подтекстът на всяко писание с цялостната си личност. Той невсякога казваше или доизказваше всичко или го оставяше за друг път – много и много остана ненаписано и сам той съжаляваше, че поне друг не го е написал вместо него. А в лекциите и при разговори имаше такива моменти на проникновение и откровение!

Като че ли класическата древност беше създадена само за това – Александър Балабанов да се изяви чрез нея. Той беше влюбен в нея, живееше и гореше с нея, но същевременно се отнасяше с една поразителна трезвост, която беше нещо изключително за тогава. С възрожденски дух, Балабанов се оформи като класически филолог, когато науката за древността не се беше освободила от романтичния дух, наследен от времето на Винкелман и Гьоте, и същевременно беше объркана от

епохалните и енигматични открития на Шлиман в Троя и Микена и на Еванс на Крит. Със своя верен усет Балабанов намери свой верен път към наследството на древните елини – него той ценеше най-много, без да подценява римското – и затова някои негови думи звучаха не в унисон с общоприетите мнения или тенденции в науката. По-късно до някои негови схващания, за съжаление невидели печатна форма, а казани само в лекции или разговори, достигнаха други учени.

Както в живота, така и в писанията си Балабанов не беше систематичен, но в този водовъртеж и в тази хаотичност всяко нещо имаше своето място – породено от някаква вътрешна необходимост да отговори на някаква нужда за момента. За какво ли не говори и не писа Балабанов: и за поезия – впрочем за него поезия беше всяко творение на човешкия дух, – и за литература изобщо, и за културни явления, и за нрави, а и сам писа поезия. Но накъдето и да го отведеше неспокойният му дух, в основата винаги бдеше класическият филолог. Защото както в художеството има основен тон, така и в Балабановата личност този именно беше основният тон. Затова, не случайно, стана и работи преди всичко като професор по класическа филология и с това се съобразяваше, съзнателно и несъзнателно, всичко останало.

Българската интелигенция отпреди и след Освобождението минаваше обикновено през известно класическо образование, а можем да посочим по-конкретно големи имена като Никола Пиколо или Петър Берон, Нешо Бончев, или от първия университетски кадър акад. Гаврил Кацаров и акад. Димитър Дечев – първия професор по древна история, а втория по латинска филология, но проф. Балабанов пръв и най-дейно се прояви като класически филолог и във, и вън от Университета, като най-голям радетел, защитник и популяризатор на античната култура в България.

Първата му научна работа е докторската му дисертация, на немски език, „Изследвания върху дееспособността на гръцката жена“, която до не много отдавна беше едва ли не единственото съчинение по въпроса. Но най-зрялото му научно произведение е „Еволюция на мотивите в гръцката поезия“, излязло в Годишника на Университета за 1909/1910 учебна г., което беше преиздадено през 1938 г. като отделна книга под импресионистичното заглавие „Любов и поезия“ и с това ново издание излезе от тесните рамки на този стар том на годишника, известен само на специалистите, и засегна дълбоко интереса на културния българин по това време. То беше разбрано и с това се оправда напълно максимата на Балабанов, казана като афоризъм: „Учен, който не може да обясни науката си и нейните първи идеи и на неспециалиста, на самия народ, не е никакъв учен, а е куха и глуха машина.“ В тази своя студия Александър Балабанов проследява зараждането и развоя на любовния мотив в гръцката, а това ще рече и в европейската поезия, чието начало е тя, но той не се спира на тази тема единствено защото е една неизследвана дотогава област. Балабанов отдавна е проклетел идоли като „изкуство за изкуство“, „поезия за поезия“, което не би значело нищо друго, освен „да говориш само за да говориш, да четеш книги само заради четенето“. Друго търси той чрез това – да вникне дълбоко в нещата, да открие, ако може, двигателя на онова, което дава красота на човешкия живот, поезията: „Жадувах сам лично да узная извора на живота на древноелинската поезия. Особено ме бе засегнал онзи неин странен свят, когато не се е усещала като мотив за поезия една от най-силните прояви на живота – любовта, която иначе във всички векове бе една от

най-плодовитите области за самата поезия.“ И проф. Балабанов съжالياва по-късно, че не е публикувал студията си и на някой чужд език, за да сподели идеите си с по-широк кръг учени. Защото тази студия е действително съществен научен принос. Изследвайки разпокъсаното, разядено и унищожено от времето гръцко литературно наследство, особено гръцката лирика, той успява със своята дарба на поет и рядка интуиция да долови смисъла на няколко случайно запазени стиха, да ги постави на мястото им, да ги свърже със средата, на която принадлежат, и с това да очертае, в повечето случаи, точна и вярна картина. Изложението е дадено с нерв, с рядко образна реч и във великолепен стил.

Има една малка книга, която едва ли попада вече пред очите на читател – „История на класическата литература“, публикувана през 1914 г. и преиздавана няколко пъти. Въпреки непретенциозната ѝ цел да бъде „литературно пособие за средношколци“ тя не е добра компилация, а самостоятелен труд. В нея се разкрива големият специалист, който сам, лично е проучвал повечето литературни факти, има свое отношение към тях и ги излага с една рядка яснота, на хубав език и със сочен стил. Характеристиките са сбити и точни, портретите – ясни и живи, на Балабанов са достатъчни няколко фрази, за да изправи пред нас даден писател в целия му ръст и стойност. Такъв е и в кратките си, понякога по една малка страничка, предговори към преводите си на антични автори. И до днес не се е явил български автор да напише друга подобна книга.

От Балабанов се очакваше не само да завърши своята студия за „Еволюция на мотивите“ – публикуваното беше само първа част, – но и да даде и други подобни съчинения. Той обещаваше съвсем искрено, като че ли утре ще го направи, както цял живот обещаваше, уви! – да преведе „Илиадата“ – а какъв превод щеше да бъде! – но не ги даде. Много неща беше концептирал, други бяха съвсем готови – само да седне и да ги напише. Неговият темперамент не му позволи. И друг път съм цитирал, и сега ще го направя, това, което каза Симеон Радев в речта си на юбилея му: „Балабанов е като някой човек, който при пожар хвърля каквото има през прозореца.“ И е така. В началото на дейността си уж почна да запознава българския читател чрез компетентни осведомителни статии с класическата литература в списание „Художник“, но после изостави това и статиите му от тази област, без всякаква систематика, са разпръснати по всякакви списания и вестници наред със всякакви статии по какви ли не въпроси. Може би единственият последователен резултат беше неговата малка „История на класическата литература“. Но всички тези статии, със свое оригинално виждане и акцент, изиграха своята роля. Дори в тази си форма неговите мисли имаха много по-голяма действеност. Те разсяха знания, възбудиха интерес, внушиха ентузиазъм, разляха очарование, спечелиха много сърца – много повече, отколкото ако бяха приели формата на научни съчинения с дълги забележки под линия и индекси накрая, и то не защото не можеше да го направи. Българското ежедневие се нуждаеше от класическа култура и той му даваше това богатство в най-действеното облекло на десетки статии в печата, публикувани в столични и провинциални вестници и списания, а други поместени като предговори към неговите многократно издавани преводи на антични автори.

Проф. Балабанов, както казах, не беше класически филолог „като другите“. За него „класическото“ живее в човешката култура и до днес. За него всяка придобивка на културата, на човешкия дух е и трябва да бъде достойние на цялото човечество, защото няма граници между народите: Омир, Есхил, Софокъл, Еврипид, Аристофан, Платон, Аристотел, Тукидид, Вергилий, Тацит са излезли от тесните граници на своето време; Данте, Тасо, Шекспир, Байрон, Шилер, Юго, Верлен, Достоевски, Пушкин – те не могат да се поберат в определените от политическата история межди. Всичко принадлежи на цялото човечество. На цялото човечество, което има една хубава история – история на културата. И в основата на тази култура лежи класическата. Затова той тъй много обичаше античността, затова тъй много я проповядваше, и то не само от университетската катедра, но и от всяка друга обществена трибуна. Влязъл в българския културен живот немного след Освобождението, той живееше пълнокръвно с всички негови прояви и във всяка област, в която се бе намесил – наука, литература, театър, публицистика, – даде нещо свое. С една дума, той беше един от носителите на културата на своето време, и то един от големите, най-възторжените и най-неуморните.

Балабанов не само пишеше. Той и говореше. Цяла България познаваше неговото слово. Той изнесе десетки и десетки сказки на най-различни теми, но най-много за античността, а когато говореше за друго, пак говореше или не забравяше за античността. Той беше един от обичаните, той беше обичаният сказчик. Аудиторията кипеше, приемаше неговото настроение, откликваше на мислите му, негодуваше или се радваше, смееше се...

Влюбеността му в класическата древност дава отрано добър плод. Още като ученик в гимназията той превежда и печата части от „Илиадата“, които и досега се четат с наслаждение, а едва осемнадесетгодишен превежда Есхилския „Прометей“, отпечатан по-късно – през 1905 г., в размера на оригинала, с мисъл, нескована от стиха, със стих, несковаващ мисълта, със завладяващ ритъм, с рядко вдъхновение, с прометеевски пламък, с есхилowska дълбочина, учудващи за този младеж, на великолепен български език, когато този език се ковеше. Този превод остана достойние на няколко поколения. Сам Балабанов като че ли най-много ценеше това свое дело и не искаше да го пипа и поправя – и грешките му бяха мили, както казваше той, грешки на едно поривисто сърце. Неговите преводи на гръцки и римски класици са станали сами литература в българския литературен живот. Чрез тях българският читател влизаше и влиза в пряк контакт с класическата култура и това, което Балабанов даде като солидна основа в тази област, на него стъпва и това, което другите дават след него. Той стана причина да се забравят многобройните преводи от втора и трета ръка и да се изработи вкус към превод от оригинала. В списание „Художник“ се появяват преводи на Сафо и Анакреон. По същото време превежда Платоновия „Федон или за душата“, преиздаван и по-късно, а през 1911 г. публикува и един от най-зрелите си и най-поетични преводи, VI песен на „Одисеята“ (озаглавена от Балабанов „Навзикая“). Същата година излиза и преводът му на Софокловата трагедия „Едип цар“. Така започнатото десетилетие е посветено на гръцката драма. Един след друг се явяват великолепните му преводи на „Агамемнон“, „Орест“ и „Евмениди“ от Есхил, на „Електра“ от Софокъл, на „Ифигения в Таврида“ и „Медея“ от Еврипид, на „Облаци“, „Жените в народното събрание“ и „Ахарняни“ от Аристофан, на „Характерите“ на Теофраст. По-късно, през 1924 г., той

издава и Езоповите басни. Следват нови и нови издания на направените вече преводи, идва и новият превод на „Медея“ в стихове за представянето ѝ през 1928 г. на сцената на Народния театър, което е празник за драматичното изкуство и културна България. Преводите носят неговия темперамент, чудно разбиране и вярно тълкуване на оригинала, издават тънкия познавач на античността и майстора в гръцкото и българското художествено слово. Има в света много филологически верни преводи, при които обаче не може да се каже, ако не се познава оригиналът, на кой автор произведения са – не може да се различи Есхил от Аристофан. Балабановите преводи са не само верни, те са не само поетични – при тях личи индивидуалността на всеки автор. Те спомогнаха да се повиши вкусът на нашия читател да цени богатствата на класическата древност. Преиздавани десетки пъти в повече от един и половина милиона екземпляра, по тях половин век се учи класическа литература. Да си припомним онова време и ще видим, че само тази да беше заслугата на проф. Балабанов, тя щеше да бъде достатъчна да му осигури слава и известност за поколения. Сам Иван Вазов пише от Костенец на Балабанов през 1917 г.: „Уважаеми г. Балабанов, чета сега с наслада Есхил и Еврипид във Ваш превод. Той е отличен: Ясност, чистота, стегната реч, добросъвестна работа. Това е рядкост у нас. Сърадвам Ви и Ви стискам оттук ръката.“ С право Българската академия на науките награди много от тези преводи още през 1914 г.

Но неговите интереси, казах, не бяха свързани само пряко с античността. Те бяха неограничени и най-често неочаквани, защото той не беше от тези, които смятаха, че „няма нищо ново под слънцето“. Напротив, много ново има под слънцето, казваше той, и затова неговият дух вечно търсеше новата мисъл, новата идея. Повдигне се културен или литературен въпрос – Балабанов взема отношение; ще излезе нова книга – той има мнение за нея; ще се появи даровит поет или художник – ще оцени дарбата му. За него нямаше догми, той всичко пречупваше през темперамент и дух и затова неведнъж е насочвал по добри пътища българската културна мисъл. Когато някои поискаха да се отнесат с пренебрежителна усмивка и обидно снизхождение към Алеко Константинов, той стана да защити този титан на българската обществена мисъл, този гений, който принадлежи не само на България, но и на Балканите. Той писа най-възторжено за Захари Стоянов и неговите „Записки“ – „този класик на българската проза“. Схващанията и писанията му за Ботев, Вазов, Яворов, Петко Тодоров, Елин Пелин и редица други дадоха много ново и оригинално в българската литература. Но не само тя му беше близка, защото му беше ежедневие. Неговият поглед беше непрестанно отправен и към европейската, а особено ценеше руската литература. Той създаде нещо изключително голямо – превода на Гьотевия „Фауст“, който е нещо повече от превод – той е, както го оценяваше българската художествена критика, „пресъздаване, където мисълта на Балабанов лети с мисълта на Гьоте и стихът се вдига на същата висота“. И ние често говорим вече не за Гьотевия, а за „Балабановия „Фауст““. Той познаваше в оригинал класиците и на другите народи и знаеше да види и да покаже ценното и общочовешкото; някои неща от тях той превежда на български. И преводите, както и статиите му, не могат да се посочат дословно. Добре е човек да се отнесе за справка засега към посочената по-горе библиографска скица на Тодор Боров.

Балабанов активно участва и в издаването и редактирането на някои вестници и списания. Заедно със Симеон Радев и Павел Геннадиев създаде и редактира голямото списание „Художник“ (1905-1907 и 1909 г.), което изигра голяма роля и остави трайни следи в нашия културен живот; заедно с Йосиф Хербст и Александър Гиргинов – ежедневника „Време“ (1908-1909); той е един от „българановците“, а след Първата световна война основа „Развигор“ (1921-1927) – първи литературен ежедневник не само в България, но – общопризнато – и в Европа, което е една от най-големите му заслуги в нашия културен живот. Петнайсетина години по-късно го накараха да го поднови, но времето му беше минало и след краткотрайно анемично съществуване престана да излиза. Проф. Балабанов беше и първият редактор на списанието за класическа култура „Прометей“ (1937 г.), посрещнато много добре от българския читател, чието редактиране беше поето наскоро от други. Той създаваше дружества и кръжоци, беше дълги години председател на ПЕН-клуб, на Дружеството на приятелите на класическата култура в България, на Българско родно изкуство, организираше тържества и какво ли не.

Още веднъж да кажа – както мисълта, така и езикът и стилът на Балабанов са с подчертано изразена индивидуалност, писанията му не могат да се сбъркат с други. Създадени за момента, да задоволят обикновено някаква почувствувана лична или обществена необходимост, те не са остарели и това оправдава една Балабанова мисъл, че творения, които животът извиква на живот, не могат да умрат. Те разкриват рядката мощ на българското слово. А в онова време и грамотността дори не беше всякога присъстващо качество в българската книжовност. Каквото и да напишеше, оригинално или преводно, проличаваха силата на езика, господството, с което той го владее. Балабанов вижда живота на езика да се дава не от „филолозите“, тези „писари в министерството на езика“, които не бива да си присвояват началнически длъжности, а от народа – този голям творец, от който Балабанов се опиваше и комуто служеше. Той благоговееше пред „творчеството на народа“, пред „българския дух, който в своето тайно ателие строи безименно и с преданост“. Не беше поза една негова мисъл в предговор към негов превод от Арностофан – вероятно отговор на тогавашни представи у някои: „Ако някъде е лош преводът ми, то не е затова, защото българският език не стига или е груб и слаб, а защото аз, преводачът, съм слаб.“ Едно от най-хубавите произведения и на Балабанов, и в нашата литература е неговата статия „Българския език“, която може да се сравни само с Вазовото стихотворение.

Но една друга, забележителна страна на проф. Балабанов беше неговото отношение към студентите му. Той живееше с тях в постоянно общуване и в аудиторията, и вън от нея, беше им постоянен наставник, без да дава да се забележи: те му бяха скъпи другари и много от тях му станаха и останаха приятели за цял живот. Той се стараеше да ги направи не зубрачи, „хора на книгата“ или още по-лошо – „хора на едната книга“, а самостоятелни духове, да бъдат личности, „всеки пръв в своята област“. Той умееше да им вдъхне своя ентузиазъм, да ги направи чрез себе си близки на науката, литературата и културата. Лекциите му бяха често диалог със студентите, с което искаше да ги накара да мислят върху проблемите – веднъж каза следната фраза, която несъзнателно беше афоризъм: „Да каже този, който не знае“, т. е. който не е чел по въпроса, със собствен ум да даде отговор. Но имаше лекции, при които атмосферата

в аудиторията се насищаше с електрически ток и слушателите ги обхващаше треска от дълбочината на мислите и чувствата. Упражненията му обикновено се различаваха малко от лекциите. Тук студентите говореха малко повече, докато думата вземаше пак той. Като обем в гръцкия текст се напредваше малко, но интерпретирането на една фраза, стих, дума или мисъл се превръщаше в рядък езиков и литературен анализ и студентите излизаха винаги обогатени с нещо ново, преди всичко как да се отнасят с един текст. Някак не беше, мисля, без значение и това – и тук, и в цялата му филологическа дейност, – че освен двата класически езика той владееше и много модерни езици – тук го надминаваше само проф. Стефан Младенов: немски, на който говореше и пишеше като немец, дори и художествени произведения; италиански, френски, английски, руски, новогръцки, турски, арменски.

Има една страна от личността на Александър Балабанов, която е по-неизвестна и на която през зрялата си възраст той не обръщаше като че ли внимание. Защото Балабанов има и литературни произведения. Не става дума за есета или други такива неща – афоризми, хроники или наблюдения, а за разкази и стихове. Те присъствуват в първата половина на живота му. Особено ми се нравят стиховете му, в тях смятам, че се проявява истински поетическата дарба на Балабанов и на тая дарба се дължат и хубавите му преводи, затова и за тях ще кажа две думи. Някои – които той е избрал – са поместени в юбилейния му сборник. Може би за другите нищо няма да означава общото определение, че в тях също личи „Балабанов“, но мисля, че след всичко казано то все пак ще бъде разбрано, поне като идея. Българската литературна критика да ги разглежда – ако изобщо ги разглежда, и оцени или не. За мен в тях присъствува тъгата, мечтата, жаждата за красиво наред с разочарованието, бунта и иронията, като в същността си той остава романтик: „Вечер“, „Дрямка“, „Межда“, „В стаята“, „Късна есен...“. Поемата му „Бурени“, която е въртоп от идеи, чувства, смях, ирония, подигравка и сълзи и която въпреки всичко ще остане нещо странно и изолирано – но не и неразбрано, макар и ненапълно разбрано – в българската литература. Балабанов никога не обясни, поне на мен, защо я е написал, но така, както аз виждам – наситил я е с истински чувства, настроения и поезия, тя самата хаотична, като живота и мислите му, която обаче е привиден хаос, където всичко си е на мястото, според момента, и всичко е наблюдавано от едно скрито око, което скрито наблюдава и тия, които ще я четат – а той знае кои са – и какъв ще бъде ефектът върху тях. И искреност, и коварство.

Дейността на проф. Балабанов беше оценена приживе: той беше един от първите лауреати на Димитровска награда, през 1951 г.

През февруари 1979 г. Софийският университет и Съюзът на българските писатели устроиха в 65 аудитория на Ректората чествуване по случай стогодишнината от рождението му.